

KILIÇ ALİ PAŞA KÜLLİYESİ

yeniden yapıldığına ihtimal verilebilir. Bu duruma göre sebil Kılıç Ali Paşa Külliyesi'nin bir parçası değildir.

Hazîre. Caminin yan tarafında ve türbe etrafındaki hazîrede çok sayıda mezar arasında, Fındıklı sirtlarındaki Defterdar Ebülfazl ve Beyoğlu'ndaki Ağa Camii hazîrelerinden getirilen mezar taşları da yer almaktadır. Burada denizciler ve Tophane ile ilgili olarak topçularla matematikçi Hasan Fuad Paşa (ö. 1911) ve Kaptanıder-yâ Ateş Mehmed Paşa'nın (ö. 1911) kabirleri de görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâî, *Tezkiretü'l-ebniye*, s. 26-46, 78, 126; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 441; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 58, 104; a.mlf., *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahri Ç. Derin - Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 304; R. Walsh - Th. Allom, *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches of Asia Minor*, London 1838 (aynı gravürün reproduksiyonu için bk. *İst.A.*, II, 736-737 arasındaki İv.); Mehmed Râif, *Mir'ât-ı İstanbul*, İstanbul 1314, I, 358; C. Gurlitt, *Die Baukunst Konstantinopels*, Berlin 1909-12, s. 85; H. Glück, *Probleme des Wölbungsbaues I: Die Bäder Konstantinopels*, Wien 1921, s. 160; K. Klinghardt, *Türkische Bäder*, Stuttgart 1927, s. 65; Halil Edhem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1933, s. 70-72; İzzet Kubaracılar, *İstanbul Sebilleri*, İstanbul 1938, s. 9; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 54; a.mlf., *Mimar Koca Sinan'ın Eserleri*, İstanbul 1950, s. 132; A. M. Schneider, *Galata*, İstanbul 1944, s. 33; E. Egli, *Sinan*, Zürich-Stuttgart 1954, s. 103-105; Semavi Eyice, *İstanbul, Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 106 (nr. 165); a.mlf., "Kılıç Ali Paşa Külliyesi", *DBİst.A.*, IV, 557-559; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 39-41; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 283, 325, 394; a.mlf., "Tophanede Kılıç Ali Paşa Külliyesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, VI, İstanbul 1978, s. 175-198; Yüksel Yoltaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, İstanbul 1989, s. 116-117; Engin Özdeniz, *İstanbul'daki Kaptan-ı Derya Çeşmeleri ve Sebilleri*, İstanbul 1995, s. 171-178; M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 141, 209-211; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, İstanbul 2000, s. 311-313; a.mlf., "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *TED*, sy. 7-8 (1977), s. 348; a.mlf., "Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi ve Kuruluşu Arefesinde İstanbul Medreseleri", *İTED*, VII/2 (1978), s. 179-180; *Orientalisches Seminar-Deutsche Übersetzungen türkische Urkunden*, IV, Kiel 1920, nr. 54, 55; A. Gabriel, "Les mosquées de Constantinople", *Syria*, VII, Paris 1926, s. 376; İsmail Fazıl Ayanoğlu, "Vakıflar İdaresince Tanzim Ettirilen Tarihi Makbeler", *VD*, II (1942), s. 400; Turgut Kut, "İstanbul Sibyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika", *JTS*, II (1978), s. 62; W. B. Denny, "Sinan the Great as Architectural Historian: The Kılıç Ali Pasha Mosque in Istanbul", *Turcica*, XV, Paris 1983, s. 104-126; Halûk Şehsuvaroğlu, "Kılıç Ali Paşa", *İA*, VI, 679-681; "Âsâriye Camii", *İst.A.*, II, 1095-1097.

SEMÂVİ EYİCE

KILIÇ ALİ PAŞA KÜTÜPHANESİ

Debbağzâde İbrâhim Efendi'nin İstanbul Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde 1216 (1801) yılında kurduğu kütüphane.

Kılıç Ali Paşa Medresesi'nin bir odasında tesis edilen kütüphane diğer kütüphanelerde bulunmayan bazı özellikler gösterir. Kuruluşunda Debbağzâde İbrâhim Efendi'nin vakfettiği 753 kitap arasında tefsir ilmine dair eserler büyük bir yekün tutmakta, dolayısıyla kurucusunun müderris kişiliği kütüphane koleksiyonuna yansımaktadır. İbrâhim Efendi, kütüphaneye tayin ettiği dört hâfız-ı kütübün adlarını vakfiyesinde belirttiği gibi bunlardan sonra gelecek hâfız-ı kütüblerin de kendi ailesi fertlerinden olmasını, bu mümkün olmadığı takdirde Tophane ahalisinden ehil olan kimselerin bu göreve getirilmesini istemektedir. Vakfiyesine göre tayin edilen dört hâfız-ı kütüb ikişer ikişer nöbetleşe kütüphanede bulunmakta ve birinci hâfız-ı kütüb 40, ikincisi ve üçüncüsü 20, dördüncüsü 16 akçe ücret almaktaydı. Dört hâfız-ı kütüb yanında belli zamanlarda sayım yapılmasını temin ve bu sayıma nezaret etmekle görevli bir nâzir-ı kütüphane de mevcuttu.

Diğer XVIII-XIX. yüzyıl Osmanlı kütüphanelerinde olduğu gibi Kılıç Ali Paşa Kütüphanesi vakfiyesinde de kesinlikle dışarıya ödünç olarak kitap verilmeyeceğine dair kayıt vardır. Okuyucuya haftada altı gün açık olan kütüphane cuma günleri kapalı idi. Bu devir kütüphanelerinde sıkça rastlanan "kütüphanede ibadet" in Kılıç Ali Paşa Kütüphanesi'nde de oldukça yoğunlaştırıldığı ve hâfız-ı kütüblerin mesailerine kütüphanenin sabbahları her açılışında dua etme ve Kur'an okuma gibi görevlerin de ilâve edildiği görülmektedir.

Tamamı bin küsur eserden (999 yazma, 72 basma) oluşan kütüphane koleksiyonu, uzun süre Kılıç Ali Paşa Medresesi'nin bir odasında okuyucuların istifadesine sunulduktan sonra I. Dünya Savaşı sırasında diğer birçok kütüphane ile birlikte Sultan Selim Kütüphanesi'ne (1914), bir süre sonra da (1918) Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiş olup halen orada muhafaza edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Debbâğzâde İbrâhim Efendi'nin Kılıç Ali Paşa Medresesi'nde Kurduğu Kütüphanenin 1216/1801 ve 1219/1804 Tarihli Vakfiyeleri, Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 1049/1-2, 1050; Şer'iyye Sicilleri, İstanbul Kadılığı, nr. 79, s. 6^a-8^b; nr. 85, s. 16^a-18^b; VGMA, nr. 629, s. 759-778; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 42; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 121, 150, 160, 168, 175, 179, 239, 244-245, 261.

İSMÂİL E. ERÜNSAL

KILIÇZÂDE HAKKI

(1872-1960)

Son dönem fikir ve siyaset adamı.

Niş'te doğdu. Asıl adı İsmâil Hakkı'dır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (Doksanüç Harbi) sırasında ailesiyle birlikte, çeşitli etnik gruplar arasında yoğun bir karışıklığın yaşandığı Manastır'a göçmek zorunda kaldı, burada babasını kaybetti. On üç yılını geçirdiği bu ortam onun kişiliğinde derin izler bıraktı. İbtidâî, askerî rüşdî ve idâdî tahsilini Manastır'da tamamladı. İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin kurulduğu bir ortamda Mühendishâne-i Berrî-i Hümayun'a kaydoldu (1890). Bu dönemde entelektüel çevrelerde hâkim olan biyolojik materyalizmden ve Ömer Hayyâm'ın fikirlerinden etkilendi. 1894'te topçu üsteğmen rütbesiyle okuldan mezun oldu. Selânik, Manastır, Bağdat, Yemen, Edirne ve İstanbul kolordularında, ayrıca Bağdat Askerî İdâdisi'nde kitâbet muallimliği görevlerinde bulundu. 1911'de Mustafa Kemal'in Erkân-ı Harbiyye seyahatine katıldı. Aynı yıl İstanbul'daki Sütlüce Mâmûlât Ambarı müdürlüğüne ve 1912'de önce İstanbul Merkez Kumandanlığı Efrâd Divânıharp riyâsetine, ardından muhafızlık maiyetindeki divânıharp üyeliğine tayin edildi. Bu görevi sırasında binbaşılığa kadar yükseldi.

1912 Balkan Savaşı yenilgisi İsmâil Hakkı'ya da çözüm önerileri üretmeye yöneltti; bu amaçla kaleme aldığı "Pek Uyanık Bir Uykü" başlıklı yazısı *İctihad* mecmuasında yayımlandı (nr. 55, 57). Garpçılar'ın programı ve Atatürk inkılâplarının taslağı niteliğinde kabul edilen bu yazısıyla Garpçı ve biyolojik materyalist fikirleri benimseyen *İctihad* ailesine dahil edilen İsmâil Hakkı'ya İctihad ailesi tarafından Kılıczâde unvanı verildi. Askerîlik, siyaset, eğitim, kadın, ekonomi, din, dil, hukuk, mahallî idare, özel teşebbüs, kılık kıyafet gibi konularda radikal önerilerin sunulduğu makalesinde II. Meşrutiyet dönemi aydın-

larından farklı şekilde bir "ütopya" ortaya koydu. Aynı mecmuada, Balkan yenilgisine ve Osmanlı Devleti'nin çöküşüne gerekçe olarak gördüğü softalık, dervişlik ve bâtıl itikadları şiddetle eleştirdi.

Kılıczâde, bir yandan *İctihad*'daki yayın faaliyetini sürdürürken bir yandan da bu mecmuada yayımlanan makalelerini *İ'tikâdât-ı Bâtılaya İ'lân-ı Harb* adlı kitapta bir araya getirdi. Dini tezyif ettiği ve din inkılâbı hazırlanmasına çalıştığı ileri sürülerek mahkemeye verildiyse de bir sonuç elde edilemedi. Ancak yazılarında softalar ve "saraycı"larla mücadele edilmesini istediği gerekçesiyle 15 Ocak 1914'te emekliye sevk edildi. Bu sırada Celâl Nuri ile (İleri) Abdullah Cevdet arasında meydana gelen "Şîme-i Husûmet – Şîme-i Muhabbet" tartışması (*İctihad*, nr. 88, 89) Celâl Nuri'yi *İctihad*'a rakip bir dergi çıkarmaya yöneltti. Asıl amacı yeni bir "ekmek kapısı" bulmak olan Kılıczâde ile Celâl Nuri arasında yapılan görüşmede 16 Şubat 1914'te *Hürriyet-i Fikriyye* adıyla bir mecmuanın yayımlanmasına karar verildi. 19 Şubat 1914'ten sonra *İctihad*'daki yazılarına ara veren Kılıczâde *Hürriyet-i Fikriyye*'de din, evlilik, ekonomi ve askerlik alanında çağdaş anlayış ve uygulamaların getirilmesi gerektiğini yazdı ve Voltaire'den çeviriler yaptı. Celâl Nuri ve arkadaşları dergilerinde Abdullah Cevdet'i sert bir dille eleştirirken Kılıczâde, Abdullah Cevdet aleyhine bir tek yazı dahi yazmadığı gibi dinî fikirlerinden dolayı Celâl Nuri'yi eleştirdi (*Hürriyet-i Fikriyye*, nr. 8). Bu bağlamda Garpçı-Türkçü bir çizgi takip etti.

Türk kadınlarının tesettürden kurtulması, cuma hutbelerinin Türkçe okunmasına dair makalelerle pozitivist ve materyalist yazıların çıkmasından dolayı yayına birkaç defa ara verilen *Hürriyet-i Fikriyye*'de Latin harfleriyle ilgili makalelerin neşri hükümet tarafından büyük

bir tepkiyle karşılandı. Kılıczâde, Dahiliye Nâzırı Talat Paşa'nın huzuruna çağrılarak uyarıldı. Söz konusu makaleler yayımlanmaya devam edince dergi kapatıldı (Mayıs 1914); yerine önce *Serbest Fikir*, bunun da yasaklanması üzerine (Haziran 1914) *Uhuvvet-i Fikriyye* çıkarılmaya başlandı, ancak Ağustos 1914'te o da kapandı.

Mayıs 1914'te *İ'tikâdât-ı Bâtılaya İ'lân-ı Harb*'in ikinci baskısı yapıldı. Kılıczâde bu defa hükümet değişikliği istemekle itham edildi ve Abdullah Cevdet'le birlikte tutuklanarak yargılandı, ancak bir ay sonra Divân-ı Harb-i Örfî'nin kararıyla beraat etti. Ardından İstanbul'dan ayrılmaya karar verdi, 12 Haziran 1914'te Çanakkale'ye muhâcirin kâtibi oldu; aynı zamanda Çanakkale Muallim Mektebi'nde müdürlük ve riyâziye öğretmenliği görevlerini de yürüttü. 1917'de İzmit Muhâcirin müdüriyetine tayin edildi. Millî Mücadele yıllarında Mustafa Kemal'in isteği üzerine halkın millî irade etrafında toplanması için çalışmalar yaptı; bir yıl süreyle İzmit Muhtelit Orta Mektebi'nde fahri olarak tarih, coğrafya, Türkçe ve ma'lûmât-ı medeniyye derslerini okuttu.

Gerek hükümetin fikir hürriyetine karşı olan tutumundan gerekse memuriyet hayatından dolayı Ağustos 1914'te ara vermek zorunda kaldığı basın hayatına 1918 yılı ortalarında *Kocaeli* gazetesinin kuruculuğu ile yeniden başlayan Kılıczâde Hakkı millî hareket lehinde yazılar yazdı. İstanbul Gazetecileriyle İzmit Kasrı Mü-lâkâtı'na (16-17 Ocak 1923) Celâl Nuri'nin *İleri* gazetesinin İzmit muhabiri olarak katıldı, Mustafa Kemal'e yeni hükümet ve din konusunda çeşitli sorular yöneltti. Dokuz yıllık bir aradan sonra 1 Şubat 1923'te *İctihad* mecmuasında yazmaya başladı ve yepyeni bir hükümetle mücâhedesine yeniden giriştiğini ilân etti.

Mustafa Kemal'in isteği üzerine 11 Ocak 1924 tarihinde *Hür Fikir* gazetesini kuran Kılıczâde inkılâbın felsefesine aykırı faaliyetleri eleştirdi. Ocak ayı sonlarında *İleri* gazetesine ilişkisini tamamen kesti. Bundan böyle gazetesini aracılığıyla, Ebû Bekir er-Râzî'nin görüşlerinin Jean Méslier, Reinhardt Pieter Anne Dozy, Ludwig Büchner, Karl Vogt ve Ernest Haeckel'in düşünceleriyle büyük benzerlikler gösterdiğini basit bir üslûpla halka anlatarak biyolojik materyalizm, pozitivism ve laikliğin yerleştirilmesi için büyük çaba sarfetti. Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeşitli suçlardan dolayı birkaç defa yargılandysa da beraat etti.

Kılıczâde, 4 Kasım 1925'ten itibaren yazılarında Kılıçoğlu Hakkı adını kullandı. Abdullah Cevdet'in nüfus politikasıyla ilgili görüşlerinin "Avrupa'dan damızlık adam celbi" şeklinde takdim edilmesini kabullenmedi; ancak onu, İngiliz Muhibleri Cemiyeti'nin beyannâmesini imzalamış olmasından dolayı eleştirdi ve 16 Aralık 1926'dan itibaren *İctihad* mecmuasındaki yazılarına son verdi. Mustafa Kemal ve İsmet İnönü ile yakın ilişkiler kuran Kılıczâde, Atatürk ilkelerinin kökleşmesinde büyük rol oynadı. Milletvekili olması sebebiyle işleri yoğunlaşınca 1931'de *Hür Fikir*'i kapattı. Mustafa Kemal'in isteği üzerine siyasete atıldı. III. Meclis döneminde Kocaeli, sonraki dört dönemde de Muş milletvekili oldu. Milletvekilliğinin son yıllarında Necip Fazıl Kısakürek ile yaklaşık üç ay süren bir kalem çatışmasına girdi (1945). Sağlığı elvermediğinden sonraki seçimlere katılmadı. On dokuz yıl süren parlamento hayatı boyunca dinî yaptırımların devlet hayatı içinde yer almaması için mücadele etti.

Maarif Komisyonu'nda da çalışan Kılıczâde Hakkı, 1948 ve 1949 yıllarında *Aylık Ansiklopedi*'de astronomi ve tarihle ilgili yazılar yazdı. Kitap ve makalelerinde içtimâî hadiseleri fen bilimleri aracılığıyla yorumladı. Katı kuralları sebebiyle İslâmiyet'in toplumsal gelişmenin önünde önemli bir engel olduğunu ileri sürdü. İslâm dinini sosyolojik verilerle, vahiy inancını marazî psikoloji ile açıkladı. İslâmiyet'in toplumda oynadığı rolün yerine bilimi koymak istedi. İslâm'ın salt dinî kısmından ziyade içtimâî kısmını ön plana çıkarmaya çalıştı; yeni tefsirlere ve yeni içtimâdlara ihtiyaç olduğunu ileri sürdü. Tesettürün kaldırılmasını, tek eşliliği, Latin harflerini, hukukun üstünlüğünü, laikliği ve biyolojik materyalizmi savundu. Eğitim, askerlik ve ekonomi alanında modernleşmenin zorunlu olduğunu vurguladı. Garpçı-Türkçü fikir çizgisini hayatının sonuna kadar sürdürdü. 14 Nisan 1960'ta öldü.

Eserleri. Tefrika ve tercümeleleri, ayrıca ansiklopedi maddeleri bulunan Kılıczâde Hakkı'nın eserlerinden bazıları şunlardır: 1. *İ'tikâdât-ı Bâtılaya İ'lân-ı Harb* (İstanbul 1329, 1332). Çoğu *İctihad* mecmuasında yayımlanan makalelerini ihtiva eder. Kılıczâde eserinde Osmanlı Devleti'nin gerilemesine sebep olan softalık, dervişlik ve bâtıl itikadlarla mücadele edilmesi gerektiğini, geri kalmaktan kurtulmak için mevcut yapıda köklü değişiklikler yapılmasının zorunlu olduğunu be-

Kılıczâde
Hakkı

KILIÇZÂDE HAKKI

lirtir. Ona göre milletlerin hayatına dinlerin yerine fenler, sanatlar ve milliyet fikri hâkim kılınmalıdır. Tesettür kaldırılmalı, kadınlar özgür olmalıdır. 2. *Akvemü's-siyer Münasebetiyle Yusuf Suad Efendi'ye Tahsisan, Softa Efendilere Tâmmen Son Cevab* (İstanbul 1331). Yusuf Suad'ın (Neçuç) *Akvemü's-siyer-Cevab: İctihad Gazetesi'nde Kılıçzâde Hakkı İmzalı Makaleye* (İstanbul 1331) adlı kitabına cevap olarak yayımlanan eserde Kılıçzâde, dünyanın ve insanın milyonlarca yıl süren bir tekâmül neticesinde var olduğunu, İslâm'da bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini ileri sürer, dinin gaye değil vasıta olduğunu savunur. 3. *Peygamberler Dedesi İbrahim* (Kocaeli 1926). Kılıçzâde bu eserinde de dünyanın ve insanın evrim kanunları neticesinde oluştuğunu, hangi alanda olursa olsun ilmi esaslara dayanmayan hiçbir görüşün kıymetinin olmadığını belirtir.

BİBLİYOGRAFYA :

Düzceli Yusuf Suad, *Akvemü's-siyer-Cevab: İctihad Gazetesi'nde Kılıçzâde Hakkı İmzalı Makaleye*, İstanbul 1331; Tarık Zafer Tunaya, *Amme Hukukumuz Bakımından İkinci Meşrutiyetin Siyasi Tefekküründe "Garpcılık" Cereyanı*, İstanbul 1949, s. 37-38; a.mlf., *Türkiye'nin Siyasî Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul 1960, s. 80-81; a.mlf., *İslâmcılık Akımı*, İstanbul 1991, s. 80; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Eoreleri*, Ankara 1960, s. 361-363, 393, 397; M. Şükrü Haniçoğlu, *Bir Siyasal Düşündür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul 1981, s. 328-340, 362, 367, 405; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Ankara 1983, II/4, s. 441-443, 446; Orhan Türkdoğan, *Millî Kültür Modernleşme ve İslâm*, İstanbul 1983, s. 107, 147-149; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (trc. Metin Kıratlı), Ankara 1984, s. 235; Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasisi Tarihi*, İstanbul 1987, s. 25; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1992, s. 207; Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyâset* (der. Mümtaz'er Türköne - Tuncay Önder), İstanbul 1992, s. 225; Ahmet İshak Demir, *Cumhuriyet Dönemi Aydınlarının İslâm'a Bakışı* (doktora tezi, 2000), ISAM Ktp., nr. 74293, tür.yer.

CELAL PEKDOĞAN

KINALIZÂDE ALİ EFENDİ

(ö. 979/1572)

Ahlâk-ı Alâî adlı eseriyle tanınan Osmanlı âlimi, devlet adamı ve şair.

916'da (1510) Isparta'da doğdu. Babası çeşitli kadılıklarda bulunan Mirî mahlaslı Emrullah Efendi, dedesi Abdülkadir Hamîdî'dir. Hamîd-ili'nin merkezi Isparta'da oturan Abdülkadir Efendi kına kulandığından dolayı ahfadı da Kinalizâde

(Hinnâvizâde) lakabıyla tanınmıştır. Abdülkadir Efendi'nin bir müddet Fâtih Sultan Mehmed'e hocalık yaptığı ve onun çok yakını olduğu, daha sonra bir ara kazaskerlikte bulunduğu, ardından Isparta'ya dönerek orada vefat ettiği söylenirse de İbrahim Kutluk, Abdülkadir Efendi'nin Kanûnî Sultan Süleyman devrinde kadılık ve kazaskerlik yaptığını bildirerek Fâtih'in hocası olamayacağıni belirtir (Kinalizâde, neşredeninin girişi, I, 8).

Ali Efendi, ilk öğrenimini Isparta'da yaptıktan sonra İstanbul'a giderek akrabası Kazasker Kadri Efendi'nin nezaretinde tahsiline devam etti. Mahmud Paşa Medresesi müderrisi Mâlûl Emîr Efendi'den, Dâvud Paşa Medresesi müderrisi Sinan Efendi'den, Ali Paşa Medresesi müderrisi Merhaba Efendi'den ders aldıktan sonra Fâtih Medresesi'ne girip orada Kara Sâlih Efendi'den ve devrin meşhur âlimi Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'den istifade etti, ardından da ona mürid oldu (945/1538).

Kinalizâde Ali Efendi'nin müderrisliğe ilk tayini, hocası Çivizâde ile Ebüssuûd Efendi'nin aralarının açık olmasından dolayı biraz zaman aldı (Aksoy, *MÜİFD*, sy. 5-6 [1988], s. 126). 950'de (1543) Edirne Hüsâmiye Medresesi'nde görevlendirildikten sonra 953'te (1546) Bursa Hamza Bey, iki yıl sonra yine Bursa'da Veliyyüddinoğlu Ahmed Paşa, 957'de (1550) Kütahya'da Rüstem Paşa, bir yıl sonra İstanbul'daki Rüstem Paşa, 960'ta (1553) Haseki, üç yıl sonra Sahn-ı Semân, 966 Muharreminde (Ekim 1558) Süleymaniye Medresesi'ne tayin edildi. Ardından Şam (970/1562), Kahire (974/1566), Halep (Zilhicce 974 / Haziran 1567), Bursa, Edirne (Receb 976 / Ocak 1569) ve İstanbul (978/1570) kadılıklarında bulundu. Son olarak Abdülkadir Şeyhî Efendi'nin yerine Anadolu kazaskeri oldu (Muharrem 979 / Haziran 1571). Uhdesinde Anadolu kazaskerliği bulunduğu halde II. Selim'in maiyetinde Edirne meşâtısında muhtemelen bir sefer hazırlığı esnasında nikris hastalığının nüksetmesi neticesinde vefat etti (6 Ramazan 979 / 22 Ocak 1572). Ölümüne, "Elin Hinnâlizâde yudî gör âb-ı hayâtından" ve, "İrthâl eyledi kutb-ı ulemâ" mısralarıyla tarih düşürülen Ali Efendi, İstanbul yolu üzerindeki Seyyid Celâlî Türbesi civarında Nâzır Mezarlığı'na defnedildi. Atâî onu bir yahudi doktorun kasten öldürdüğünü belirtmektedir (*Zeyl-i Şekâik*, I, 168). Uzunçarşılı, Ali Efendi'nin ölümüyle ilgili olarak iki ayrı eserinde diğer kaynaklardan tamamen farklı tarih ve yerler belirtmektedir (*Osmanlı Tarihi*, II, 675; *İl-*

miye Teşkilâtı, s. 234). Tayyib Gökbilgin de kabrinin Lala Şâhin Paşa Mezarlığı'nda bulunduğunu ileri sürmektedir (*DİA*, X, 428). Kaynaklarda hepsi de âlim ve şair olan Hasan Çelebi (meşhur tezkire sahibi; ö. 1012/1604), Mehmed Fehmi Efendi (ö. 1004/1596) ve Hüseyin Fevzi Efendi adlarında oğulları bulunduğu bildirilmektedir (Kinalizâde, II, 779-783; *Sicill-i Osmânî* de oğulları olarak iki ayrı isimden daha bahsedilmektedir; bk. III, 501).

Kaynaklarda Ali Efendi'nin hemen her mevzuda mâlûmat sahibi, bilhassa tefsir, fıkıh, felsefe, riyâziyyât, belâgat ve inşâda önde olduğu belirtilmektedir. Kâtib Çelebi onun hakkında, "Gerçekleri araştırtıp bulan ulu Türk âlimi, dünyaya bir gelenlerdendir" ifadesini kullanmaktadır (*Mizânü'l-hak*, s. 19). Ayrıca fazilet sahibi, güzel ahlâklı, kâmil bir insan olduğu kaydedilmektedir. Üç dilde şiir söylemesi onun Arapça ve Farsça'ya olan vukufunu gösterir. Şiirleri sanatkârane bulunduğu kadar ifadesi serbest, lafızları da son derece sağlam ve yerindedir. Öte yandan Ali Efendi şair Emrî'nin etkisiyle muamma-ya merak sarmış, bu türün edebiyatımıza girmesini ve yayılmasını sağlamıştır (Tarlan, s. 4-5; Kam, I/4 [1332], s. 364). Kaside ve gazel tarzında epeyce şiir yazan Ali Efendi'nin çok sayıda başka manzumesi de vardır (Aksoy, *MÜİFD*, sy. 5-6 [1988], s. 128-144).

Eserleri. A) Türkçe Eserleri. Ahlâk-ı Alâî*. Türkçe yazılmış ahlâk kitapları arasında önemli bir yere sahip olan eserin (Bulak 1248) sadece İstanbul kütüphanelerinde yetmişten fazla nüshası bulunmaktadır. Kaynaklarda Ali Efendi'nin bir divanı olduğu bildirilmekle beraber yazma nüshası tesbit edilememiştir. Sadettin Nüzhet Ergun da onun divanını görmediğini, şiirlerine çeşitli şiir mecmualarında rastlandığını belirtmektedir (*Türk Şairleri*, I, 420). Bunların dışında *Münşeât-ı Kinalizâde* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3300, 3314), *Muammeyât* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 4289) ve *Tarih-i Kinalizâde* (Râgıb Paşa Ktp., nr. 984) adlı eserleri de vardır.

B) Arapça Eserleri. 1. el-Es'âf fî ahlâk-kâmi'l-evkâf. İstibdâl ve isticarla ilgili fikhî hükümlerden bahsetmektedir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 185; Hacı Mahmud Efendi, nr. 1076). **2. Risâle fi'l-vaqf** (Süleymaniye Ktp., Düğüm-lü Baba, nr. 446/9; Âtif Efendi, Ktp., nr. 1778/6). **3. Hâşiyeye 'alâ Envârî't-tenzîl**. Beyzâvi'nin eserinin hâşyesidir (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 81; TSMK, III, Ahmed, nr. 1541/47). **4. Ta-**